

G.O. ERNAZAROVA

**YOSHLARNI MA'NAViy
TARBIYALASHDA MUSIQIY
PEDAGOGIKANING
AHAMIYATI**

340.48
E-33

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA
UNIVERSITETI

Ermazarova Gulnora Oblaqllovna

**YOSHLARNI MA'NAVYI
TARBIYALASHDA MUSIQIY
PEDAGOGIKANING AHAMIYATI**

Monografiya

- 3872 -

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

«ZEBO PRINT»
TOSHKENT - 2022

UO'K: 82(075.10)
K BK: 321ya52

MUNDARIJA

Ernazarova Gulnora Oblagulovna
Yoshlarni ma'naviy tarbiyalashda musiqiy pedagogikaning
ahamiyati [Matn]: monografiya. – Toshkent: «ZEBO PRINT», 2022.
– 188 b.

Mazkur monografiyada maktabgacha ta'lim muassasalari, umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi musiqa mashg'ulotlarini, darslarini tashkil etish masalalari, musiqa o'qitishining nazariy asoslari, xorijiy mamlakatlardagi musiqa o'qitish tizimi, sinfdan tashqari musiqiy tarbiyani tashkil etish shaqi va yo'llari o'z ifodasini topgan.

Monografiya "Musiqiy ta'lim" yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar hamda "Musiqi madaniyati" o'quv fani o'qituvchilari, maktabgacha ta'lim muassasalardagi musiqa rahbarlari uchun mo'ljallangan.

Mulliflar:

G.O.Ernazarova – Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
"Umumiy pedagogika" kafedrasi professori, p.f.d.

Taqrizchilar:

p.f.d.,prof. X.Ibraimov – Qori Niyoziy nomidagi O'zbekiston
pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti direktori

p.f.d.,prof. Ximmataliyev D.O. – CDPUning "Pedagogika va
menegment" kafedrasi professori

ISBN 978-9943-8554-8-9

KIRISH	5
I BOB. MUSIQIY PEDAGOGIKANING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	6
1.1. Musiqiy pedagogikaning nazariy-metodologik asoslari	6
1.2. Musiqiy pedagogikaning fan sifatida yuzaga kelish tarixi	8
1.3. Xorijiy mamlakatlarda musiqiy ta'lim-tarbiya tizimi	10
1.4. Tarbiyaviy maqsadlar sharti – oliy ta'lim muassasalari talabalarida musiqiy madaniyatni shakllantirish omili sifatida	14
1.5. Sharoit mutafakkirlari tomonidan ilgari surilgan qarashlar, fikrlar	19
II BOB. MUSIQIY PEDAGOGIKA DARSLARI	28
2.1. "Musiqiy pedagogika" darslarining maqsad va vazifalari	28
2.2. "Musiqiy pedagogika" darslarining xususiyati va tuzilishi	29
III BOB. MUSIQIY O'QITUVCHISI VA UNGA BO'LGAN TALABLAR	33
3.1. Musiqi o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligi	33
3.2. Musiqi o'qituvchisining ijodiy faoliyati	34
3.3. Musiqi o'qituvchisining pedagogik mahorati	35
3.4. O'zbek xalq pedagogikasida musiqiy tarbiya	35
IV BOB. MUSIQIY O'QITISH METODLARI	40
4.1. Musiqi o'qitishining asosiy metodlari	40
4.2. Musiqi o'qitishining xususiy metodlari	42
V BOB. MUSIQIY IDROK (MUSIQIY TINGLASH)	47
5.1. Musiqiy idrok – darsdagi yetakchi faoliyat turlaridan biri	47
5.2. O'qituvchilarda musiqa idrokini rivojlantirish xususiyatlari	48
5.3. O'qituvchilarda musiqa tinglash ko'nikmalarini shakllantirish metodlari	51
5.4. Darsda musiqiy asarni o'rganish bosqichlari	53
VI BOB. JAMOA BO'LIB KUYLASH – BOLALAR MUSIQIY FAOLIVATINING OMMAVIY SHAKLI	57
6.1. Faoliyatning umumiy tavsifi	57
6.2. Bolalar ovozi rivojlanishining yosh davrlari bo'yicha xususiyatlari	58

6.3. Bolalar ovozini asrash metodlari	61
6.4. O'quvchilarda vokal-xor malakalarni rivojlantirish	62
6.5. Ovoz sozlash mashqlari	66
6.6. Qo'shiq o'rgatish bosqichlari va metodlari	67
6.7. O'qituvchining qo'shiq ustida mustaqil ish rejasi	71
VII BOB. DARSDA MUSIQIY-RITMIK HARA-KATLAR	73
7.1. Faoliyat tavsifi	73
7.2. Darsda musiqiy-ritmik faoliyatni tashkil etishga o'qituvchining tayyorgarligi	74
7.3. Darsda harakatlarni qo'llash uslublari	75
VIII-BOB. O'QUVCHILARDA MUSIQIY TASAVVURLAR SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK AHAMIYATI	81
8.1. Ta'limda pedagogik innovatsiyalar	86
8.2. O'qituvchining axborot madaniyatini shakllantirish	94
IX-BOB. UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA KASBIY-AXLOQIY ME'YORLARINI TARBIVYALASHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI	100
9.1. Kasbiy axloq va uning tarixiy falsafiy negizlari	106
9.2. Sharq va G'arb allomalarning kasbiy-pedagogik axloq haqidagi qarashlari	112
X-BOB. ZAMONAVIY IJTIMOY - IQTISODIY RIVOJLANISH DAVRIDA O'QITUVCHILIK KASBIGA QUYILADIGAN TALABLAR	129
10.1. O'qituvchi shaxsi va unga qo'yiladigan talablar	129
10.2. Professiogramma-zamonaviy pedagog shaxsining modeli sifatida	133
X-BOB. UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA KASBIY AXLOQNI SHAKLLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	165
11.1. Kasbiy-pedagogik axloqni shakllantirishda tarbiya va o'yin texnologiyalari imkoniyatlari	165
11.2. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarda kasbiy axloq me'yorlarini shakllantirishga qaratilgan o'quv tarbiyaviy ishlar mazmuni	169
Xulosalar	180
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati	184

KIRISH

Insonning shaxs sifatida shakllanishida musiqqa san'atining beqiyos ahamiyatini, uning ilohiyligini, ruhiyat bilan bog'liqligini o'tmish allo-malari doimo ta'kidlab kelganlar. O'zbek she'riyatining dahosi Alisher Navoiy o'z nasriy asarlarining birida bu haqda ajoyib fikrlarni bildiradi: «Sho'hratni oshiruvchi xonanda, g'ammi targatuvchi sozanda, insonning har ikkisi-ga hissiyoti kishilar va ahli dardlar jon fido qilalar. Ular muloyim tarona bilan kuylar ekanlar, eshituvchilarning naqd hayoti kuyga fido bo'lsa ne ajab? Axir, ko'ngil xush ohangdan quvvat, ruh esa xush ovozdan oziq oladi».

Musiqqa yosh avlodning ma'naviy, badiiy va axloqiy madaniyatini shakllantirishga, milliy g'urur, vatanparvarlik, nafosat va ijodkorlik tarbiyasini amalga oshirishga, dunyoqarashini kengaytirishga, mustaqillik va tashabbuskorlikni o'stirishga xizmat qiladi.

Musiqaning juda katta tarbiyaviy imkoniyatlari o'qituvchining jiddiy kasbiy tayyorgarligi, o'quvchi shaxsiga hamda uning musiqiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan doimiy e'tibori asosidagina yuzaga chiqadi. Shu bilan bir qatorda musiqqa o'qitishning samarasini belgilovchi muhim omillardan biri musiqiy metodik masalalarning nazariy jihatdan ishlab chiqilganligi va uning amaliyot bilan bog'liqligi darajasidir.

Musiqqa o'qitish metodikasi umumta'lim maktablarida musiqiy ta'lim-tarbiyaning o'ziga xos xususiyatlari, maqsad va vazifalari, qonuniyatlari, nazariy asoslari va uslubiy yo'nalishlarini belgilaydi.

I BOB. MUSIQIY PEDAGOGIKANING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

1.1. Musiqiy pedagogikaning nazariy-metodologik asoslari

Hozirgi kunda musiqiy pedagogika o'ziga xos jihatlari bilan shakllanib, takomillashib, rivojlanib kelmogda. Musiqiy pedagogikaning fan sifatida rivojlanishida bir qator olimlar ya'ni, B.B.Nadejdin, A.F.Kozlovskiy, G.A.Mushel, M.Ashraf, N.M.Yablonovskiy, Ya.B.Pekker, Yu.G.Kon, M.N.Semenov, V.I.Knyazyatov, A.I.Petrovskiy, A.Ye. Morozov, U.R.Rizakulov, B.I.Zeydman, M.B.Reyson, A.M.Gekkelman, V.F.Pulatov, B.F.Gienko, X.F.Azimov, F.Sadikov, I.Radiabov, N.Xashimov, S.Qabulova, T.Alimatov, F.M.Karomatli, A.A.Adilov, R.D.Vil'danov, O.Yu.Yusupova va boshqalar o'z hissalari qo'shgan.

Musiqiy pedagogika – musiqqa san'at vositasida bola shaxsini maqsadga yo'naltirgan holda musiqqa madaniyatini shakllantirish yo'llarini o'rganadi. Musiqqa o'qitish metodikasi didaktik va xususiy tamoyillar, usul, vosita va metodlar yordamida musiqiy ta'lim-tarbiya jarayonini olib borish hamda uning umumiy va xususiy vazifalarini hal etish yo'llarini belgilaydi.

Umumiy vazifalarga – musiqaning tarbiyaviy ta'sir kuchini ko'rsatish, o'quvchilarda musiqaga bo'lgan muhabbatni, ehtiyojni o'stirish, musiqqa tinglash jarayonini tashkil etish, musiqqa madaniyatini shakllantirish va h.k. masalalar kiradi.

Xususiy vazifalarga esa qo'shiq o'rgatish usullari, ovoz diapazonini mustahkamlash va kegapitirishga yordam beruvchi mashqlarni tavsiya etish, musiqqa idrokini, tinglash qobiliyatini rivojlantirish, musiqqa savodini egallash bosqichlarini belgilash va h.k. masalalar kiradi.

Musiqiy pedagogika pedagogika-psixologiya fan sohalar bilan uzviy bog'liqdir. Bu esa zamonaviy hayotimizda jamiyat oldida turgan vazifalar, umumta'lim maktablari va o'quvchilar oldiga qo'yiladigan talablar, o'quvchilarning yosh xususiyatlari, maktabda musiqiy ta'lim-tarbiyaning maqsad va vazifalarini aniqlash, ularning rivojlanish istiqbolini belgilash imkoniyatini beradi.

Metodika o'z oldida turgan muammolarni hal etishda ham psixologiyaga tayanadi. Masalan, musiqqa idroki, ijodiy va musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun bola ruhiyati, ongi, tafakkuri, xotirasi,

harvuri qonuniyatlari, uning ko'rinishlari, rivojlanish bosqichlari haqidagi bilimlarga, musiqiy qobiliyat, inson faoliyati nima ekanligi kabi bilimlarga tushunchalarga ega bo'lishi shart.

Musiqqa o'qitish metodikasi umumiy ta'limning murakkab va ko'pgirahli maqsadlarini hamda musiqqa ta'lim-tarbiyasi vazifalarini samarali hal etish uchun pedagogika va psixologiya fanlari bilan bir qatorda mustaqillik bilan ilmiy va musiqqa ijrochiligi sohalariga ham tayanadi.

Musiqqashunoslik ilmining musiqiy tarixiy-nazariy fanlar mazmuni o'quvchilarga musiqiy san'at xususiyatlarini yetkazish yo'llarini topishga, ularni hayotning musiqiy obrazlarda aks etishi, musiqiy ifoda vositalarining ahamiyatini tushuntirishda, musiqiy asarlarni ilmiy tahlil metodlari va texnologiyalarini aniqlashda yordam beradi. Musiqqa tarixi, asosiy yo'nalishlar, uslub va janrlarning rivojlanishi, yirik kompozitorlarning o'ziga xos ijod yo'li haqidagi bilimlar maktab o'quvchilarning musiqiy didini tarbiyalash, ularning dunyogorashini kengaytirishga asos bo'ladi.

Har bir ijrochilik sinfi: yakkalari, dirijyorlik, musiqqa asbobi bo'lgan muallimda o'quvchilar bilan ishlashda ularni ovozni saqlash va rivojlantirish, xor bilan ishlash musiqiy, asarni ifodalari ijroda ko'rsatish – o'quvchilarda musiqqa ijodkorlik hissi o'stirish malakalarini shakllantirish bilan metodikaga o'z hissasini qo'shadi.

Musiqqa metodikasi fanining asosiy tushunchalari "tarbiya-ta'lim" – "rivojlantirish" va ularning o'zaro bog'liqligidir.

Tarbiya – pedagogikada tarbiya deganda bolalar, o'smirlar, yoshlarning jismoniy, ma'naviy kuchlarini rivojlantirish, ularning dunyogorashini shakllantirish tushuniladi.

Musiqqa hayotni aks ettirishi, hayot bilan bog'liqligi, uning musiqqa ijodkor, ijrochisi va tinglovchisining musiqani tarbiya vositasiga aylantiradi. Musiqiy tarbiya jarayonida o'quvchida axloqiy, aqliy, estetik jismoniy sifatlari tarkib topadi.

Ta'lim – bilimlar majmuasini o'zlashtirish jarayonidir. Xususan, musiqiy ta'lim o'quvchilarni turli musiqiy faoliyatlarga o'rgatish, musiqiy tasavvur, bilim, malaka va ko'nikmalar berish va bu bilimlarning o'quvchilar tomonidan o'zlashtirishi jarayonidir.

Rivojlantirish – eng oddiy, soddalari musiqiylik ko'rinishlaridan murakkablariga qarab takomillashish. Boshqacha aytganda, musiqiy qobiliyatlarining o'sishi va shakllanishi jarayoni rivojlanishni hosil